

VÉKONY LÁSZLÓ: EGY OLASZ POLIHISZTOR A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Forum, Újvidék, 1984.*

A szerző egy igen dicséretes, de a maga nemében hálátlan feladatra vállalkozott azért, hogy ismét felfedezte azt az embert, aki valóban méltatlanul elfelejtett tudós, és aki tudományos életünkben nem kapta meg azt az elismerést, amelyet munkásságával kiérdemelt. Sőt, mint ahogy a szerző rövid bevezetőjében helyesen mutat rá, nevét bizonyára nagyon kevesen ismerik, vagy ha igen, akkor is csak felületesen, munkássága valódi értékének ismerete hiányában.

Pedig a bolognai származású gróf Luigi Ferdinando Marsigli az osztrák hadsereg mérnök-tábornoka olyat alkotott, amihez fogható egyszerűen nem létezik az egyetemes tudományban. Polihisztor lévén (térképész, csillagász, ichtiológus, régész, geológus, tengerkutató, etnográfus, festő és filozófus) bármerre is járt, összegyűjtött szinte mindent, ami a keze ügyébe került. Ugyanakkor természetesen mindezekről a dolgokról feljegyzéseket is készített, amelyek túlnyomó többsége a mai napig is fennmaradt. Összegyűjve ugyan, de jórészt feldolgozatlanul és kiadatlanul hever az adathalmaz (a becslések szerint mintegy 120 kötetnyi mű, amelyek átlagosan 5—600 laposak) a bolognai Egyetemi Könyvtár (Biblioteca Universitaria di Bologna) keretében működő Institutio Marsiglianóban, illetve részleteiben a bolognai Santo Domenico kolostor könyvtárában és

* Megjelent a FORUM gondozásában a Szerző saját kiadásaként, 51 lap, 29 térkép, illetve erődítmény, illusztrációval. Ugyanez a tanulmány változatlan szöveggel: *Hungarológiai Közlemények* 14. évfolyam 4 (53) sz., 485—535. lap, Újvidék, 1982 december.

a vatikáni, bécsi, klasruhei levéltárakban. Ezenkívül levelei megtalálhatók a különböző családi levéltárakban is.

Ez az óriási anyag, több tízezer kézirat, rajz, térkép- és egyéb vázlat, fél Európa országait érinti. A mai Olaszország, Magyarország, Jugoszlávia, valamint Törökország, Románia, Csehszlovákia, Ausztria és Franciaország területéhez kapcsolódnak az egyes feljegyzések, de feltehetően német, illetve angol vonatkozásúak is léteznek.

A történelmi Magyarország területéről igen nagyszámú adat található a Marsigli-hagyatékban. Természetesen ezek közül számunkra épp a szűkebb, hazánkat érintő dokumentumok érnek legtöbbet. Erre a szerző könyvének bevezetőjében, illetve utószavában külön is felhívja a figyelmet. Tulajdonképpen e dokumentumok feltárása jelenti a tanulmány időszerűségét, és ugyanakkor ez adja meg valódi súlyát is. Mi sem bizonyítja jobban értékét, mint az a tény, hogy Vajdaság területe (a Fruška gorát kivéve) igen csak szűkölködik monumentális építészeti emlékekben, egykori városok földbe temetett romjaival, uralkodók hatalmas emléktemplomaival vagy ahogy mondani szokás, a kőbe vésett történelem maradványaival. Pedig egykoron, ha nem is nagyszámban, de léteztek e vidéken városok, templomok, erődítmények, sőt még monumentális halotti emlékművek és egyéb objektumok is. Igaz túlnyomó többségben nem kőből építve, hanem a helyi adottságokat kihasználva egyszerűen csak földből, illetve agyagból. Így azután nem csoda, ha ezen építményekből vajmi kevés maradt meg a XX. sz.

második felére. Ami kiállta az idő vasfogát, azt a múlt század folyamán megindult intenzív mezőgazdasági munkálatok vagy nem utolsósorban az urbanizáció semmisítette meg.

Am a XVII. sz. végén, az osztrák—török háborúk idején — amikor Marsigli vidékünkön járt — még sok helyen, ha romjaikban is, de álltak az egykori idők tanúi. Szinte az utolsó pillanatban örököltette meg őket az olasz származású osztrák hadimérnök, éppúgy mint azokat az akkortájt modernnek számító török erődítményeket is, amelyeket a karlócai békeszerződés értelmében rövid időn belül felrobbantottak.

A tanulmány illusztrálásához felhasználta mappák és egykori erődítmények vázlatait, ma már szinte kivétel nélkül pótolhatatlan tudományos értékűek, de azon belül is felbecsülhetetlen helytörténeti dokumentumnak számítanak.

Vékony László könyvének bevezetőjében megismerteti az olvasót ennek a rendkívül érdekes katonatudós embernek sajátos „semmi nekem” (Nihil mihi) életelvével, ami nek köszönhetően a tudomány egy felettébb értékes dokumentumgyűjteménnyel lett gazdagabb. Ebből mintegy húsz évnyi munka, ameddig Marsigli ezen a vidéken élt, gyűjtött, harcolt, szűkebb hazánkat is érinti.

A „Marsigli kutatás története” c. fejezetben a magyar, illetve a jugoszláv kutatástörténet állásáról szerezhetünk ismereteket. Ugyanakkor bepillantást nyerünk az olasz származású gróf életútjába, megismerkedünk élete főbb állomásaival tanulmányai megkezdésétől számítva katonai pályafutásán keresztül egészen haláláig.

Luigi Ferdinando Marsigli 1658. július 10-én született Bolognában. Tanulmányait szülővárosában, illet-

ve Páduában és Velencében végezte, de megfordult Rómában is. Már húszéves fejjel beválasztották Bologna város vezetésébe, de csak egy időre, mert kihasználva a kínálkozó alkalmat, Marsigli Velence követével Konstantinápolyba utazott, ahol közel egy évig tanulmányozhatta az Oszmán Birodalom belső viszonyait. Törökországi benyomásait egy ismertető tanulmányban örököltette meg, amelyet azonban I. Lipót császár a közelgő háborúra való tekintettel nem engedélyezett megjelentetni (e munkája — ami egyben az első is volt — csak halála után jelent meg Amsterdamban). Az 1682-es év nagy fordulópontot jelentett életében. Ekkor Bécsbe utazott, ahol a császár különkihallgatáson fogadta, amit követően belépett az osztrák seregbe. Habár pályafutását közlegényként kezdte, nagyon rövid időn belül fényes katonai pályát futott be. Alig pár év múlva ezredessé, majd 1693-ban tábornokká léptették elő. Persze ebben az is közrejátszott, hogy a törökellenes Szent Szövetség megalakulását követően megindultak a török kiűzésére irányuló hadjáratok. Marsigli egy sorozat vár visszavételénél jelen volt mint hadimérnök, így a legfontosabbak: Buda, Belgrád és Niš ostrománál is. Természetesen a gyors rangbéli előrehaladás, de nemkülönben idegen származása is igazságszálka volt pályatársai szemében. Azt sem tudták megérteni, miért kell mindent összegyűjteni, lejegyezni. Hűtlenséggel vádolták meg, azonban a vádakat sikerült kivédenie, sőt 1701-ben teljes egészében rehabilitálták és dandártábornokká léptették elő. Mégis már a következő évben (1702-ben) vége szakadt katonai pályafutásának. A spanyol örökösödési háborúban egy Rajna menti vár feladásáért (ami önhibáján kívül történt) megfosztották rangjától és száműzték.

Ezt követően szülővárosába ment, de egy idő után Franciaországban telepedett le és további életét a tudománynak szentelte. Tanulmányozta a tengert, a természet változásait, régészetet tanult. Néhány év után visszatért Bolognába, ahol 1712-ben tudományos gyűjteményének egy részét a városnak ajándékozta, majd két évre rá megalapította a Tudományos és Művészeti Intézetet. 1727-ben Bolognának ajándékozta minden gyűjteményét és ismét Franciaországba költözött. Azonban hamarosan szívzselhűdés érte, ezért orvosai tanácsára hazatért, de már ez sem segített rajta. 1730. november 1-jén meghalt.

A „Munkássága” c. fejezetben tekintést nyerünk Marsigli eddig megjelentetett műveinek tárgykörébe, valamint azok megjelentetésének körülményeibe. Ezek közül épp legnagyobb műve a Dunáról szóló hatkötetes munka a Danubius Pannonicus-Mysicus az, amely tárgyalja vidékünket is. E monumentális mű tervezete 1700-ban jelent meg. Ezt némileg kibővítve 1726-ban adta ki könyvét, amit csakhamar újabb két kiadás követett 1714 és 1744-ben.

Ugyanebben a fejezetben megismerkedhetünk a Marsigli életével foglalkozó irodalommal is. Ezek

közül talán legjelentősebb a bolognai Egyetemi Könyvtárban található, de ez ideig kiadatlan iratok katalógusa, melyet 1928-ban Lodovico Frati jelentetett meg.

Épp e fenti katalógus, illetve az 1906-ban Veres Endre által megjelentetett a vidékünkre vonatkozó iratok jegyzéke alapján készült a „Kiadatlan írások” c. fejezet, amely egyértelműen a könyv legjelentősebb része, hisz itt kerülnek bemutatásra a vidékünkre vonatkozó anyagrészek.

A tanulmányt a „Művei”, az „Utószó” és a BIBLIOGRAPHIA MARSIGLIANA c. fejezetek, valamint egy szerbhorvát, illetve angol nyelvű összefoglaló zárja.

A fentiek ismeretében mérlegeive Vékony László tanulmányát, igazolható a szerző állítása, miszerint „... e munka célja nem lehetett az itt először megjelenésre kerülő iratok feldolgozása”, hanem „... megismertetni az olvasót Marsigli életével, munkásságával, hatalmas gyűjteményével, Marsigit az őt megillető elismerésben részesíteni vidékünkön végzett munkájáért... útmutatót adni és felébreszteni az érdeklődést a kiadatlanul heverő iratok iránt”.

RICZ Péter

TÖRÖKORSZÁG A REFORMOK ÉS A LIBERALIZMUS KÖZÖTT

A LES TEMPS MODERNES CÍMŰ FRANCIA FOLYÓIRAT 1984 JÚLIUS—AUGUSZTUSI KÜLÖNSZÁMA

Törökország kétségtelenül Európa egyik legsajátosabb országa. Neni csupán azért, mert csak részben — még hozzá kisebb részben — európai ország és területének oroszlánrésze. meg fővárosa is Ázsiában van, hanem inkább azért, mert több évtizedes fejlődése során ott ingadozik

a nyugat-európai típusú politikai rendszer és a katonai diktatúra között. Ezek a sajátosságok vonták magukra a Les Temps Modernes című francia folyóirat szerkesztőségének érdeklődését is, hogy a folyóirat 1984-es júliusi—augusztusi számát: Törökország a tekintélyuralmi